

משהו מסעיר קורה אצל הבדואים בנגב

סמיה: "נוח לי פה"

שיחה אופטימית עם חמש צעירות בדואיות הלומדות באוניברסיטה הפתוחה במסגרת מכללת באר שבע הערבית. אם הן חמישייה מייצגת – משהו שנראה כתחילה של מהפכה מתחיל להסתמן בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב. בזכות הקשר עם האו"פ, הוסר מחסום הבחינה הפסיכומטרית ומאות צעירות בדואיות בדרך אל התואר האקדמי

340 סטודנטים לומדים היום במכללת באר שבע הערבית. כולם בדואים, כמעט כולם תושבי הנגב, מהם 300 – בנות. עבור מוסד אקדמי שהוא בסך הכול בן שנה וחצי המכללה, שכמעט כל הקורסים שנלמדים בה הם קורסים של האוניברסיטה הפתוחה, היא ללא ספק סיפור הצלחה.

באוקטובר האחרון, שנה אחת בלבד אחרי פתיחתה, קלטה המכללה 50 אחוז מכל הצעירים הבדואים שהתקבלו ללימודים בכל המוסדות להשכלה גבוהה בנגב – אוניברסיטת בן גוריון, מכללת ספיר, מכללת אחווה ומכללת קיי. 120 איש נרשמו למכללה מול 240 ביתר המוסדות. אם לא לוקחים בחשבון את המסלולים למורים ולהנדסאים ומצטמצמים למסלול האקדמי בלבד, המצב הוא תיקו. "מחצית הפונים באה אלינו", אומר עדנאן סעיד, מנהל המכללה, "והמחצית האחרת הולכת אל כל האחרים. זה באשר למספרים. באשר לרמה – ברור שאנחנו ברמה גבוהה יותר מזו של המכללות. האו"פ ידועה כמוסד איכותי ותובעני, שרמתו גבוהה ביותר".

סטודנטית בדואית מול אתר האו"פ

למען האמת לא הרמה היא גורם המשיכה העיקרי אל מכללת באר שבע הערבית. שפת הלימוד, שהיא ערבית בקורסים הראשונים והאווירה המשפחתית עושות גם הן את שלהן, אבל לא פחות מכך – העובדה שהאוניברסיטה הפתוחה אינה מציבה כל תנאי קבלה בפני מי שמבקש ללמוד את הקורסים שלה בדרך אל התואר. כל מה שהאו"פ דורשת היא עמידה ברמת הלימוד – וזו דרישה שהצעירים הבדואים יכולים להתמודד איתה.

אם תנאי הקבלה הנוחים יכולים להסביר את המשיכה הרבה אל מכללת באר שבע הערבית, אין בכך כדי להסביר את ההצלחה המרשימה בנקודה הרגישה ביותר בקרב הסטודנטים הבדואים: אחוז הנשירה. "אחוז הנשירה אצלנו", אומר סעיד, "הוא 22.7 אחוז, אחוז נמוך להדהים. בכל מוסד אקדמי אחר בארץ, אחוז הנשירה בקרב הבדואים נע בין 40 ל-60 אחוז".

לארבעה ילדים. סיימה תיכון לפני 20 שנה ואין לה תעודת בגרות. היא באה ללמוד כדי להיות מסוגלת לעזור לילדים שלה בלימודיהם. "הם לומדים היום דברים שאני לא למדתי בזמני. רציתי ללמוד גם דברים חדשים – ורק באוניברסיטה הפתוחה הסכימו לקבל אותי בלי תעודת בגרות".

סעיד אומר שהכול בגלל הלמ"ס, איה: אקדמיה בלי בגרות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. פרסומי הלמ"ס על מציאות החיים במגזר הבדואי בנגב ציירו תמונה כל כך עגומה ומדכאת, שסעיד וחבריו לעמותת "נגב טוב" נפגעו מאוד מהנתונים האלה. "אתה מסתכל במספרים ואתה רואה אוכלוסייה שאין לה כל עתיד", אומר סעיד, בעל תואר בחינוך ובמנהל עסקים, "ציבור חסר תועלת, שהוא נטל על החברה. בשנת 2006 היו 270 בדואים שהגיעו לשנה א' באקדמיה מתוך 2,700 בוגרי תיכון. בקושי 10 אחוזים. מהם שרדו את השנה הראשונה – 130 בלבד. 65 אחוז מאוכלוסיית הבדואים בנגב המונה כ-180,000 איש הם מתחת לגיל 18. מדובר ב-115,000 בני

אזברגה: "התואר הראשון הוא לא סוף פסוק. ברור לי שאחרי שנה-שנתיים שבהן אהיה מורה, אמשיך לתואר שני, לא יודעת עדיין באיזה תחום"

נוער – מספר אדיר ופוטנציאל ענקי לכל מי שרוצה לתכנן את העתיד. ומה בסוף יוצא מזה? 130 סטודנטים. וזאת למרות הכסף הרב שהושקע כאן בתוכניות מיוחדות על ידי אוניברסיטת בן גוריון, מכללת ספיר ומכללות אחרות. במגזר הבדואי בנגב הושקע מאמץ חינוכי אדיר אבל הוא הושקע כנראה במקום הלא נכון".

אזברגה: תמשיך לתואר שני

סעיד וחבריו יזמו את הקמתה של מכללה שתפנה אל האוכלוסייה הבדואית בנגב בשפתה, ותדבר אליה "בגובה העיניים". "אי אפשר לקחת ילד שמגן הילדים ועד י"ב, הוריו עשו את כל הבחירות בחייו במקומו, להכניס אותו לקמפוס ענקי עם 20,000 איש ולהגיד לו עכשיו תסתדר לבד. אני זוכר שבסמסטר הראשון שלי באוניברסיטה, כל

מה שרציתי היה להגיע למצב שבו אוכל לעמוד במנזה ולא להתבלבל כשמציעים לי מה לאכול. זה נשמע פשוט – אבל אני לא מכיר בדואי שלא עבר את חוויה הזאת. לכן חשבנו שהפתרון יכול להיות מכללה משפחתית, שמתחילה כמו כיתה י"ג של בית ספר תיכון ונותנת לסטודנטים ליווי צמוד, תוך שהיא מוודאת שהם לומדים לעמוד ברשות עצמם".

מהא אבוקף מן היישוב אום פוטין, אחד מיישובי הפזורה בנגב, הובאה אבו באדר מלקיה, תימם אבורביה מכסייפא ואזברגה עישה, גם היא מלקיה הן כולן סטודנטיות צעירות, שבחרו ללמוד במכללה קודם כול משום שהיא לא חייבה אותן במבחן פסיכומטרי.

תימם: "לנשים תפקיד חשוב בבניית העתיד בחברה הבדואית והלימודים יעזרו להן לעשות יותר בתחום הזה"

אם הן מייצגות בדרך כלשהי את אוכלוסיית הנשים הצעירות במגזר הבדואי בנגב – משהו מסעיר מתרחש היום בקרב אוכלוסייה זו, משהו שהמכללה היא לא רק חלק ממנו, אלא גם תורמת לו.

לכל אחת מהן מטרה אישית ברורה בלימודיה. מהא רוצה להיות מורה בתיכון בכפר שלה. לעומתה, תימם מבקשת להתמחות בתחום הטיפול המיוחד לגיל הרך. אבל המטרה האישית היא רק חלק מהסיפור: מהא רוצה להיות מורה כי הרמה בתיכון שבו למדה היא רמה נמוכה והיא רוצה לתרום להעלאתה. תימם סבורה שלנשים יש תפקיד חשוב בבניית העתיד בחברה הבדואית והלימודים יעזרו לה לעשות יותר בתחום הזה. הטיפול בגיל הרך בקרב הבדואים הוא לא מספק – ולכן היא בחרה להתמחות דווקא בו. "בחרתי מקצוע שבו אוכל לעזור יותר".

"אנחנו דור חדש", אומרת אזברגה. "פעם האישה הבדואית לא יצאה מהבית ולא למדה. היום אנחנו מתקדמות ומנסות לעזור גם לאחרים להתפתח".

סמיה, תושבת רמלה: "כל אחת חושבת על צורכי החברה באזור שלה. פה בנגב הבעיה העיקרית היא החינוך, ואולי בגלל זה בנות רבות רוצות להיות מורות. אני באה מרמלה ולי חשוב יותר מצב הרפואה. בגלל זה, אף על פי שיש לי כבר תעודה של אחות מעשית, אני לומדת במכללה ביולוגיה ורוצה להתנדב בבית החולים סורוקה. למה אני לא לומדת ברמלה? כי את רמלה אני מכירה ורציתי ללמוד במקום חדש, לכן באתי לבאר שבע. חוץ מזה אני בדואית, ואני מרגישה שייכת לכאן, לדרום. התחלתי ללמוד ב'בית יציב', המרכז הלימודי של האו"פ בבאר שבע, אבל שם הייתי הבדואית היחידה בכיתה. הם היו דווקא נחמדים אליי – אבל כל אחד צריך להיות במקום שנוח לו. ופה נוח לי מאוד".

התואר הראשון הוא לא סוף פסוק. לאזברגה ברור שאחרי שנה-שנתיים שבהן תהיה מורה היא תמשיך לתואר שני, לא ברור לה עדיין באיזה תחום. גם תימם אומרת שהעיטוק בחינוך המיוחד הוא רק השלב הראשון בקריירה ושהיא תעשה תואר שני.

אתן רווקות וקל לכן אולי לחלום, אבל מה אם הבעל יאמר פתאום שהוא לא מסכים?

"אין דבר כזה", קופצות כולן. "אם הוא אחד כזה שיגיד 'לא', לא נתחתן איתו. דברים כאלה מסכמים מראש".

בחבורה התוססת של הסטודנטיות הצעירות, בולטת מאוד בחריגותה איה סוולחה. היא בת 39 ומקפידה להדגיש שהיא מאום אל פאחם, אף שגרה כבר 11 שנה בנגב. נשואה ואם

הובאה: דור חדש

המכללה, שבה הלימודים מעורבים ומשכים עד שעות הערב?

"אף בדואית לא תבוא ללמוד אם המשפחה שלה תתנגד, אבל הצלחנו לעורר אמון בקרב המשפחות. אנשים מכירים אותי וסומכים עליי. ובצדק, כי כאשר הבנות יצאו לטיול של יומיים וחזרו ב־11 בלילה, לא הלכתי לישון עד שווידאית שאחרון הסטודנטים הגיע אל ביתו. אני זמין 24 שעות ביממה וההורים יכולים להתקשר אליי בכל שעה – והם באמת מתקשרים.

"היום יש כבר 340 סטודנטים ומסמסטר לסמסטר המספר גדל. אחד מסימני ההצלחה הוא שבאים אלינו ללמוד מכל יישובי הבדואים – יישובים מוכרים ולא מוכרים. כל אחד מגיע בכוחות עצמו. אבא מביא את בתו בבוקר – והוא, או מישהו אחר מהמשפחה, בא לאסוף אותה בערב. אחרים באים בטרנזיטים שפועלים כמוניות שירות, 3-4 ימים בשבוע, מ־8:30 בבוקר עד 17:30.

"עם כל סמסטר שעובר, הולכת ומתרחבת ההכרה בנו בקהילה הבדואית בנגב, ואחוז הבאים אלינו מקרב אלה הרוצים ללמוד לימודים גבוהים עולה כי האנשים כבר יודעים שכאן הם יוכלו להצליח".

עדנאן סעיד: "אם באו"פ היו מדברים איתנו על תוכניות לימודים מיוחדות ולא על קורסים רגילים – היינו אומרים 'תודה' והולכים. אנחנו לא צריכים תוכניות מיוחדות. אנחנו לא חינוך מיוחד"

במה אתה רואה את סודות ההצלחה והמשיכה שלכם בקרב הצעירות והצעירים הבדואים?

"בפעם הראשונה מוסד אקדמי אומר 'כן' לשוני התרבותי – וזה עושה את כל ההבדל. השפה היא ללא ספק גורם חשוב – אבל חשובה ממנה האווירה. זו אווירה ביתית, שמרגיעה את ההורים ומקלה מאוד על הבנות, שמרגישות כאן נהדר. אגב, יש לנו בנות שמגיעות אלינו גם מהצפון – ארבע מוואדי ארעה, שתיים מלוד ואחת מרמלה".

עדנאן סעיד נושא את עינו לטקס חלוקת התארים של האוניברסיטה הפתוחה בשנת 2011. "אני מתחייב שבקיץ 2011 נעמיד על הבמה את מספר הבוגרים הבדואים הגדול ביותר שנרשם אי פעם באוניברסיטה כלשהי בארץ. שמע מה שאני אומר לך – יהיו שם לפחות 80 אישה ואיש. אנחנו נעמיד שם קבוצה שגודלה בקרב כלל הבוגרים יהיה כאחוז שלנו באוכלוסייה: יהיו שם 5 אחוזים בוגרים של מכללת באר שבע הערבית".

חשוב לציין, שמכללת באר שבע הערבית איננה המכללה היחידה שבה לומדים סטודנטים בדואים במסגרת האו"פ. במקביל אליה פועלת – אף היא בבאר שבע – מכללת מרכז הנגב, בהנהלת אלטלקאת סלימאן. ■

מכללת באר שבע הערבית נפתחה ב־2007. החיבור שלה אל האוניברסיטה הפתוחה היה חיבור מתבקש, מכיוון ששערי האו"פ פתוחים בפני כל המבקש ללמוד לימודים אקדמיים, בלי דרישות סף כתעודת בגרות או מבחן פסיכומטרי.

סעיד: "החלטנו מרצוננו החופשי, אף שהאו"פ לא דורשת את זה, להגביל את עצמנו לצעירים וצעירות בעלי תעודת בגרות, כדי להיות בטוחים שאנחנו מקבלים רק את מי שהוכיחו את יכולתם להתמיד ולהצליח במסגרת לימודית. אנחנו פוטרם מהחובה הזאת רק אנשים מבוגרים יותר, נשים ליתר דיוק, שהקימו משפחות, לא קיבלו בזמן תעודת בגרות ורוצות עכשיו ללמוד. במקרה שלהן, אתה יכול להיות בטוח ברצינות המאמץ שהן ישקיעו".

ומה אם הבעל לא יסכים שתמשיכו ללמוד? "אם הוא אחד כזה שיגיד 'לא', לא נתחנן אתו. דברים כאלה מסכמים מראש"

בפגישות שנערכו עם הנהלת האוניברסיטה הפתוחה, הבהירו אנשי "נגב טוב" שהם מתכוונים ללמד את הקורסים של האו"פ במתכונתם הרגילה. סעיד: "התחלנו באוקטובר 2007 עם מספר מסוים של קורסים ממדעי הרוח וממדעי החברה. סמסטר אחר כך, החל להיות ביקוש גם למדעי הטבע. באוקטובר הקרוב אני מקווה נתחיל ללמד גם מתמטיקה. אנחנו מרחיבים כל הזמן את היצע הקורסים – לא רק את מספרם, אלא גם את המגוון שלהם. לצערי, הקורסים אינם מתורגמים לערבית, אבל הם נלמדים בערבית וגם הבחינות הן בערבית. כך גם המטלות – הממ"נים. התחלנו עם 78 סטודנטים (היום אנחנו כבר 340) – ועד היום הצלחנו לא רק למשוך אלינו אנשים, אלא מה שחשוב הרבה יותר מבחינתי – הצלחנו גם להחזיק בהם, תוך ליווי צמוד ומחבק.

"אלה שהתחילו ללמוד באוקטובר 2007 נמצאים היום כמעט בחצי הדרך אל התואר. כל קורס שעשו מקנה להם נקודות זכות ויש כבר סטודנטים שצברו 48 נקודות, ואפילו 54 מתוך 108 הנקודות המקנות תואר ראשון".

מהא: רוצה להיות מורה

מתוך 78 סטודנטים שהחלו בלימודיהם 70 היו בנות. עד היום הבנות הן הרוב המכריע במכללה. איך אתה מסביר זאת?

"הבנות במגזר הבדואי יודעות שהסיכוי היחיד שלהן להתקדם בחיים ולכבוש לעצמן מעמד גם בתוך המשפחה הוא דרך הלימודים. הבנים יכולים למצוא לעצמם פרנסות בכל מיני תחומים. האפשרויות של הבנות הרבה יותר מצומצמות. השאפתניות והרציניות פונות לכיוון של לימודים".

והמשפחות משתפות פעולה? הבנות אינן נתקלות בהתנגדות כשהן מביעות רצון ללמוד במקום כמו